

De Wijerd

Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken

In gesprek met Gilles de Jager

De Kopermolen in Zuuk

De Grift 1828-2000

In de schijnwerper: Jan van de Velde

Verlegging Dorpse Beek

Met het schepnet de beek in

Het vignet van de stichting bestaat uit een ijsvogel met als achtergrond het rad van een watermolen (ontwerp Marjolein Menke, Epe). De ijsvogel is het symbool van de natuurwaarden, het watermolenrad van de cultuurhistorische betekenis van de Veluwe sprengen en beken.

De Wijerd, 36e jaargang nummer 2, juni 2015

De Wijerd is het kwartaalblad van de Stichting tot Behoud van de Veluwse Sprengen en Beken.
Ondertekende artikelen vallen onder verantwoording van de auteur.

Dagelijks bestuur

voorzitter	ing. J. van de Velde Elzenoord 4, 8172 AZ Vaassen	tel. 0578 573018
secretaris	Maria Bruggink Cornelis Hendrikstraat 77, 7371 AS Loenen	tel. 055 5053684
penningmeester	Jos Noppen Driewegenweg 39, 3881 EX Putten	

Secretariaat	Z. Hottinga-Doornbosch Kerkweg 10 , 8193 KK Vorchten info@sprengenbeken.nl	tel. 0578 631459
--------------	--	------------------

Redactie	drs. ing. H.G. Slijkhuis drs. J. Meijer Cora Severins Eric Harleman	
----------	--	--

Internet en e-mail	www.sprengenbeken.nl www.facebook.com/bekenstichting webredactie@sprengenbeken.nl	
--------------------	---	--

druk	Grafisch Bedrijf Kwakkel, Heerde	
------	----------------------------------	--

ontwerp en vormgeving	Eric Harleman, Vormvast esthetische producties	
-----------------------	--	--

IBAN	NL21 INGB 0003576129	
------	----------------------	--

auteursrecht	Overname van de gehele of gedeeltelijke inhoud is alleen toegestaan met bronvermelding en met schriftelijke toestemming van de auteur en/of het bestuur van de Stichting tot Behoud van de Veluwse Sprengen en Beken. ISSN 1382-8738	
--------------	---	--

De Bekenstichting is een ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling).

Word ook donateur! Dat kan al vanaf € 20 per jaar. U ontvangt dan elk kwartaal deze Wijerd. Aan- en afmelden kan via het secretariaat middels post, mail of telefoon.

U bent van harte welkom om iets bij te dragen aan ons kwartaalblad.
Sluitingsdatum voor het inleveren van bijdragen aan de volgende Wijerd: 10 augustus 2015.
Opsturen naar het secretariaat: info@sprengenbeken.nl.
U kunt ook uw stem laten horen op Facebook: facebook.com/bekenstichting.

IJsvogel met prooi, foto Jan van Duinen.

Van de redactie	Henri Slijkhuis	4
In de schijnwerper: Jan van de Velde	Piet Weisfelt	5
Cultuurhistorie Vaassense Bekenroute	Henri Slijkhuis	8
In gesprek met Gilles de Jager	Bernard Willemsen en Jacques Meijer	14
Korte geschiedenis van de Kopermolen in Zuuk	Henri Slijkhuis	29
De Grift 2000-heden	Henri Slijkhuis	18
Verleggen Dorpse Beek Vaassen	Sandra van Vliet	22
Met het schepnet de beek in	Wiebe Kiel en Marianne Poorthuis	24
Herstelproject huis en oliemolen bij Huis Eerbeek	Tekstbewerking: Cora Severins	26
Mededelingen en agenda		27

Met dank aan onze sponsors in deze editie:
Ruimte voor Advies Vaassen
Aannemingsmaatschappij Pannekoek Vaassen
Cultuurland Advies Heerde
Fotograaf Jan van Duinen
Grafisch Bedrijf Kwakkel Heerde
Waterschap Vallei en Veluwe

Nieuw op onze website:

De Bekenstichting heeft een bijdrage geleverd aan de zogenaamde Geoweek die de KNAG (Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap) organiseerde voor leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs en voor de eerste twee groepen van het voortgezet onderwijs

Lees het op www.sprengenbeken.nl

Van de redactie

U heeft het tweede nummer van De Wijerd jaargang 36 in uw handen. Het blad is wederom goed gevuld en daardoor hebben we niet voldoende ruimte voor alle aangeleverde artikelen. Die houdt u van ons tegood! De Bekenstichting hield op 25 april haar voorjaarsexcursie naar de Grift en in aansluiting daarop publiceren we nu deel 3 van de artikelenreeks over de Grift, die de periode 2000-heden behandelt en nauw aansluit bij deze zeer geslaagde excursiedag. U vindt dit keer geen bijdrage 'Van de voorzitter'. Wel komt u een artikel tegen over de voorzitter waarin Piet Weisfelt de schijnwerper richt op Jan van de Velde voor een nadere kennismaking. Vooral de Vaassense beken staan in dit nummer centraal. Naast een artikel over de verlegging van de Dorpse Beek bij Vaassen *Flexible Packaging*, kunt u ook lezen welke cultuurhistorie u tegenkomt bij een wandeling langs deze beken. Verder leest u over de passies van watermeter Gilles de Jager en informeren we u over de voltooiing van het oliemolenproject in Eerbeek. In het kader van de Geoweek gingen leerlingen van scholen in Ede, Harderwijk en Rheden onder begeleiding van Marianne Poorthuis en Wiebe Kiel met het schepnet de beek in. 26 juni verschijnt het boek 'De Kpermolen in Zuuk' dat is geschreven in verband met de tentoonstelling 'De Kpermolen in Zuuk, op kracht van stromend water' in museum Hagedoorns Plaatse. In deze Wijerd alvast een korte geschiedenis van deze unieke watermolen. De redactie wenst u veel leesplezier.

De redactie wil u ook graag wijzen op de website van de Bekenstichting. Daar vindt u een terugkoppeling van het gesprek tussen het Dagelijks Bestuur van onze stichting en het Waterschap Vallei & Veluwe over de nieuwe normen voor A, B en C wateren. Tevens vindt u op de site een samenvatting van de zienswijze die de Bekenstichting heeft verstuurd naar het WV&V als reactie op het ontwerp Waterbeheersprogramma 2016-2021.

Nieuw op onze website:

De nieuwe normen voor A, B en C wateren.
Jan van de Velde koppelt terug over het
gesprek bij het WV&V op 27 maart
Lees het op www.sprengebeken.nl

Bermpje

drukkerij **kwakkel**
indrukwekkend dynamisch

*Deze Wijerd wordt met veel zorg en aandacht in ons bedrijf
geproduceerd. Ook uw drukwerk is bij ons in goede handen.*

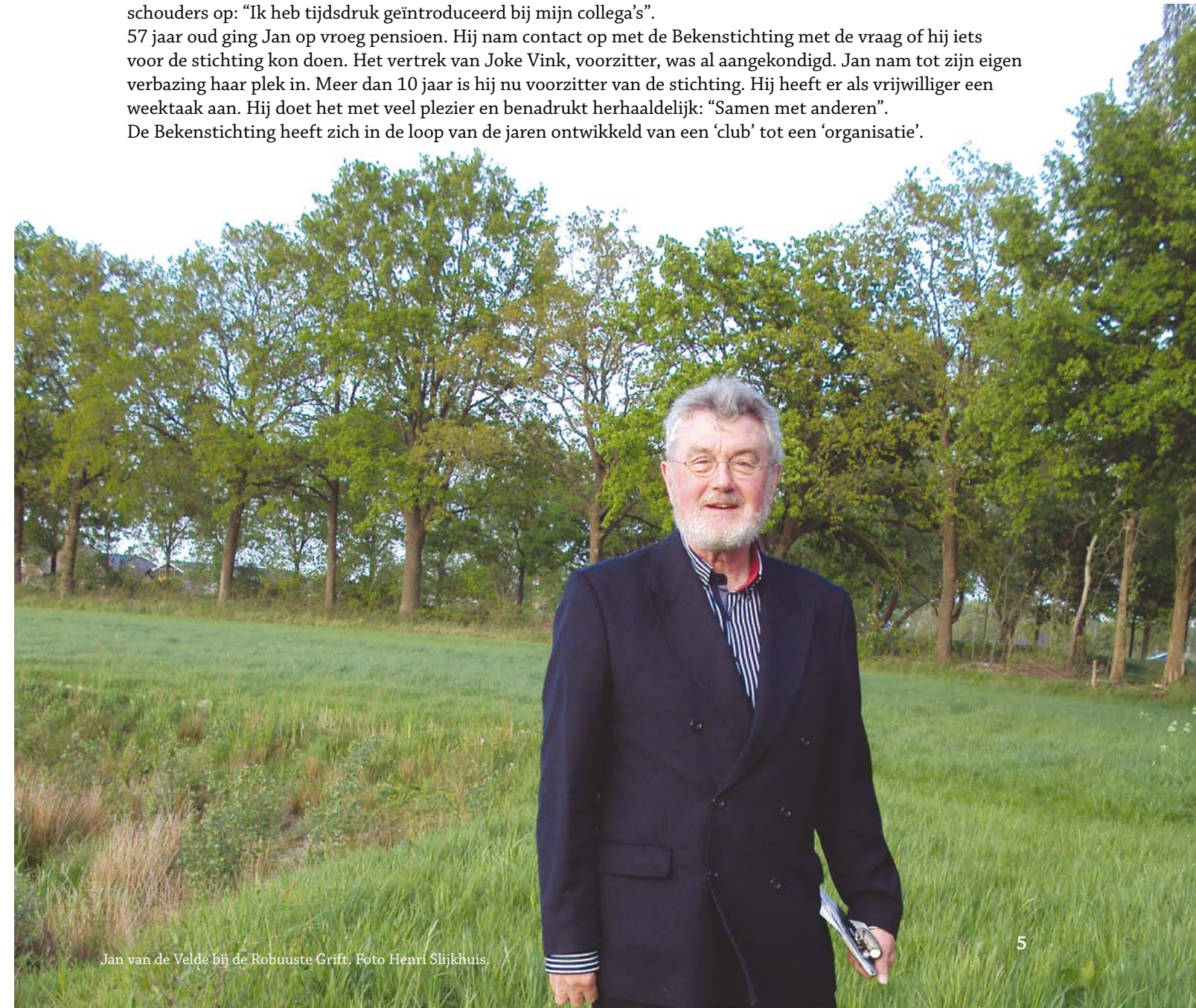
Eperweg 1 • 8181 XL Heerde
Tel. 0578-691508 • kwakkel.bv@planet.nl

In de schijnwerper *Jan van de Velde, februari 2015*

Precies op de afgesproken tijd klinkt de bel. Daar staat Jan van de Velde, vierkant, fors, vriendelijk en zelfbewust. Op naar de werkkamer, eerst koffie.

Jan vond watermolens leuk. Zo kwam hij samen met zijn vrouw Nellie terecht bij een lezing over de beken. Een fijne bijeenkomst. Nellie zei dat zo'n vereniging wel wat voor hem was. Zo zie je maar wat een opmerking teweeg kan brengen. Jan was enig kind in een kleine familie. Hij had ouders die het financieel niet breed hadden, maar kreeg alle ruimte om te studeren: techniek, bedrijfskunde, pedagogiek. Een brede scholing voor een man die steeds meer zijn plek in de wereld ging innemen. Hij benoemt zijn beroepsrol als 'vernieuwer'. Dat is Jan. Verschillende verhalen volgen over werkzaamheden in het verleden. Diverse werkzaamheden met steeds hetzelfde patroon: uitdagingen aangaan, voorop lopen, tegen de stroom in roeien en scoren. Als hij erover vertelt glimmen zijn ogen en staat er een grijns op zijn gelaat. Moeten werken onder tijdsdruk? Hij haalt zijn schouders op: "Ik heb tijdsdruk geïntroduceerd bij mijn collega's".

57 jaar oud ging Jan op vroeg pensioen. Hij nam contact op met de Bekenstichting met de vraag of hij iets voor de stichting kon doen. Het vertrek van Joke Vink, voorzitter, was al aangekondigd. Jan nam tot zijn eigen verbazing haar plek in. Meer dan 10 jaar is hij nu voorzitter van de stichting. Hij heeft er als vrijwilliger een weektaak aan. Hij doet het met veel plezier en benadrukt herhaaldelijk: "Samen met anderen". De Bekenstichting heeft zich in de loop van de jaren ontwikkeld van een 'club' tot een 'organisatie'.

Jan van de Velde bij de Robuuste Grift. Foto Henri Slijkhuis.

Het bekenherstelprogramma, ingezet door de overheid, werd door de Bekenstichting gevolgd en gestimuleerd. Dat vroeg enthousiasme en deskundigheid. Een gigantisch bedrag van € 100.000.000 is in de beken geïnvesteerd. Zo groeit de bekenstichting onder de leiding van Jan steeds meer uit naar een vereniging van vrijwilligers wier werk niet vrijblijvend is. Geologie, natuurbehoud, cultuurhistorie, landschapsbeheer, politieke besluitvorming, alle aspecten van de bekenzorg komen aan bod. Jan kan profiteren van zijn brede scholing. Hij geniet van de samenwerking met medebestuurders, 'we doen het samen'. Hij ziet zichzelf verschillende groepen in de stichting met elkaar verbinden, de weg zoeken tussen 'actiegroep' en 'overlegorgaan'. Hij overpeinst of en hoe de Bekenstichting nog toekomst heeft nu het bekenherstelprogramma is afgerond. Hij vraagt zich af wat zijn rol in de toekomst moet zijn.

Als Jan praat, begint hij rustig en klinkt zijn stem zacht. Maar dan komt zijn gedrevenheid. Hij spreekt als een damgrootmeester. Snel zet hij de stukken op het bord en brengt de stelling op orde. Hij denkt hardop. Snel, logisch overwegend. Het tempo wordt hoog. Steeds meer factoren betreft hij erbij. Hij formuleert de vragen en geeft meteen ook de antwoorden. Een verbaal simultaan die zijn medespelers soms in verwarring zal achterlaten. Waar komt die werkkraft vandaan? Hij heeft twee seconden nodig om het antwoord te vinden: "Ik weet het niet". Deze woorden worden gevolgd door een groot aantal overwegingen, afgesloten met hetzelfde antwoord: "Ik weet het niet". Er is werk te over. Er ligt een beleidsplan van de Bekenstichting.

Een aantal citaten hieruit:

De Stichting realiseert zijn doelen onder andere via lobbywerk bij overheden en andere instanties. Dat werk wordt ondersteund met eigen onderzoek, advies van deskundigen in eigen kring en met het gebruiken van de publieke opinie. Dat laatste gebeurt 'low profile' met lezingen, bijvoorbeeld voor historische verenigingen, excursies, publicaties e.d. Deze activiteiten richten zich op een select publiek. Voor een breder publiek worden stukken geschreven in lokale media en vertellen we op de lokale radio over de waarden van de Veluwe sprengen en beken.

En:

De stichting heeft in de verschillende gemeenten/ bekenstelsels contactpersonen. Regelmatig gaan deze contactpersonen (bij voorkeur met de bevoegde instanties) wandelen langs 'hun' beken om de toestand ervan te schouwen en te overleggen hoe verbeteringen kunnen worden aangebracht.

Of:

De Bekenstichting heeft een initiërende rol wanneer het gaat om partijen tot elkaar te brengen met betrekking tot een aan de beken gerelateerd onderwerp. Dit kan de restauratie van een molen zijn, maar ook wanneer het gaat om b.v. de watervoerendheid van een beek. Zij heeft structureel overleg met overheidsinstellingen of semi-overheidsinstellingen zoals gemeenten, provincie, VITENS en Waterschappen. Er vindt al dan niet gestructureerd overleg plaats met natuur- en milieuorganisaties en cultuurhistorische verenigingen. Met onderwijsinstellingen onderhoudt de Stichting contacten in het kader van onderzoek inzake beken, uitgevoerd door studenten o.b.v. de studiebegeleider.

Jan bespreekt de toekomst van de Bekenstichting. Snel worden alle stukken op het bord gezet: de afronding van het bekenherstelprogramma, daarnaast de noodzaak tot blijvend onderhoud van de beken en nog lang niet alle beken zijn opgeknapt. Nu houdt de situatie van de beken bij Putten Jan bezig. Contact met het waterschap moet verbeterd worden. Overleg is noodzakelijk, zeker in deze tijd van bezuinigingen. Contact met Vitens is noodzakelijk, de tentoonstelling... er moet nog heel veel gebeuren. En dan, plotseling, staat hij weer op het andere been. Moet de stichting blijven bestaan?

Op het eerste gezicht lijken de mogelijkheden beperkt, maar Jan zou Jan niet zijn als er geen gedachtenstorm ontstond.

Meteen daarop een volgende redenering. Op de vraag hoe het voor Jan zou zijn om morgen te stoppen met de Stichting heeft hij geen seconde bedenktijd nodig. "Er zijn nog genoeg andere leuke dingen te doen."

Op de vraag naar de paradox van zijn tomeloze inzet aan de ene kant en het schijnbaar makkelijke loslaten aan de andere kant volgt een verhaal van 'Het Bureau' van Voskuil: het drama van de man die zijn werk niet kon loslaten...

Nellie is twee jaar geleden overleden. Hij heeft een jaar voor haar gezorgd. In die tijd zijn ze nog nader tot elkaar gekomen. Zijn stem wordt zachter, hij spreekt langzamer. De resten rouw van het dagelijks gemis klinken. De warmte en kou van duizend herinneringen zijn voelbaar. Een dag in de week is Jan oppas-opa. Hij zorgt en kookt. Hierover pratend komt er warmte in zijn stem. En dan is er Piet: 20 jaar ouder, helder van geest. Op initiatief van de dominee is het contact tot stand gekomen. Zo nu en dan samen op pad. Goede gesprekken die je verrijken. Jan glimt.

De voorzitter die resultaat wil boeken benoemt de successen. "Samen met anderen", benadrukt Jan nogmaals. Zo roemt hij dit kwartaalblad dat telkens met zeer veel zorg en aandacht wordt uitgegeven. De website van de stichting: professioneel en actueel. Jan noemt andere hoogtenpunten: de restauratie van de Cannenburger molen. "Ik heb zelf meegedaan met de turbine eruit te takelen. Ik kan tegen mijn kleindochter zeggen: kijk, je opa heeft ook aan deze molen gewerkt!" Enthousiasme en trots zijn voelbaar.

Geregeld langs de beken lopen met radio 734. Het programma wordt uitgezonden. Een gesprek met de eigenaren om de Kopermolen van Zuuk te restaureren. En dan is er het nieuwe rad bij de molen van Staverden, mede op initiatief van de stichting tot stand gekomen.

Naast de successen zijn er uiteraard ook teleurstellingen. Actueel is op dit moment de relatie met het Waterschap. Van een goed, regelmatig overleg is op dit moment geen sprake. Bezuinigingen, de indeling in A, B en C beken, de aandacht voor 'groter water', waarbij de beken buiten beeld raken. Het gevoel van de stichting aan het lijntje gehouden te worden. Regelmatig overleg met het Waterschap is van groot belang, Bekenstichting en Waterschap kunnen veel aan elkaar hebben. Wat moet er gebeuren om een goede relatie met het Waterschap op te bouwen? De regering spreekt van een participatiesamenleving. Het ligt voor de hand om in dit contact daar vorm aan te geven.

Voor Jan zijn teleurstellingen uitdagingen. In een contact met de gemeente Rheden, mogelijk gemaakt dankzij contactpersoon Marianne Poorthuis, werd gesproken over de mogelijkheid van bescherming van beken door ook andere overheidsinstanties dan het waterschap. Op het eerste gezicht lijken de mogelijkheden beperkt, maar Jan zou Jan niet zijn als er geen gedachtenstorm ontstond. Een of andere monumentale status of beschermde positie van de beken, de gebouwen, de aanliggende natuur. De beken zijn van groot cultuurhistorisch belang. Het zijn unieke penseelstreken in het landschap. Het toerisme op en rond de Veluwe brengt veel geld in het laatje. Goed onderhouden, watervoerende beken dragen heel veel bij aan het landschap. Welke organisaties, welke overheidsinstellingen zouden naast het Waterschap en enkele bedrijven nog meer belang bij de beken kunnen hebben? Waar zijn de gelden te vinden die nodig zijn om de doelen van de stichting te bereiken? Er is nog zoveel te doen...

Het is tijd om te stoppen. Is er nog een vraag die gesteld moet worden? Een volle drie seconden is het stil. Dan voor zich uit: "Nee, dat zijn allemaal details." Jan stapt op. We schudden de hand. Zijn schaduw verdwijnt in het donker. Wedden dat hij nog iets te doen heeft?

Nieuw op onze website:

Zienswijze van de Bekenstichting op het ontwerp Waterbeheerprogramma 2016-2021 van het waterschap Vallei en Veluwe
Lees het op www.sprengenbeken.nl

Cultuurhistorie Vaassense Bekenroute

cultuurhistorie deel 3

Op geen enkele wandeling langs de Veluwe sprengen en beken tref je zoveel (restanten van) cultuurhistorie aan als in Vaassen. Op deze wandeling van 11 km ga ik in op de cultuurhistorie van zeventien locaties op of in de directe nabijheid van de route. Helaas is veel verdwenen en zal het vooral onze verbeeldingskracht moeten zijn om de vervlogen tijden weer te laten herleven. Met foto's zal ik die trachten te ondersteunen. De route start op de parkeerplaats bij kasteel Cannenburch en hier bent u dan al direct bij een hoogtepunt van deze route.

Kasteel Cannenburch

U staat hier voor een gebouw, waarvan de vroegste vermelding al dateert van 1365. Sinds 1402 wordt het genoemd als een leengoed van de hertogen van Gelre en in 1543 wordt het gekocht door de beroemde veldheer Maarten van Rossem.

Als u doorloopt tot de ingang van het kasteel, dan ziet u zijn bronzen beeld links van de brug. Deze Maarten van Rossum herbouwt het dan vervallen gebouw tot een drie verdiepingen tellend slot. De voltooiing van de herbouw maakt hij door zijn overlijden niet mee. Zijn neef en opvolger Hendrik van Isendoorn plukt er de vruchten van. Bij het vervallen gebouw behoorden ook een kruidentuin, doolhof, wildpark en de Cannenburchermolen. Ook de dan nog natuurlijke Rode Beek behoort bij de koop. Van Rossem is al direct begonnen met het bouwen van watermolens en het om- en opleiden van waterstromen. Zijn nazaten de Van Isendoorns hebben dit flink uitgebreid. Op de wandeling gaat u de nodige beken en molenplaatsen tegenkomen. De Van Isendoorns hebben tot 1869 op het kasteel gewoond. Zowel in de zeventiende als achttiende eeuw is de Cannenburch verbouwd. In 1661-1664 wordt het kasteel aan de westzijde uitgebreid en in 1750 worden twee dienstvleugels aan beide zijden van het voorplein gebouwd. U kunt er nu lekker koffie drinken en een tentoonstelling bezoeken over het prachtige bekenstelsel van Vaassen. Het kasteel heeft in 2006 weer een deel van zijn oorspronkelijke inboedel teruggekregen en is iedere zondag open voor publiek. In de zomer ook op de andere dagen. Een bezoek aan het prachtig opgeknapte kasteelpark van 24 ha is aan te bevelen. Via het Kersendijkje komt u bij de Cannenburchermolen. Het Kersendijkje is in Vaassen een begrip. Een romantisch laantje waar veel Vaassenaren met hun lief gelopen hebben.

Cannenburcher molen

In 1387 wordt de Cannenburchermolen al genoemd. Het is dan een korenmolen en behoort tot de bezittingen van het kasteel. Rond 1530 wordt de molen omgebouwd tot volmolen. Wol wordt omgezet tot vilt. De molen heeft dan al een bovenslagrad. Rond 1830 wordt de molen ingericht als een gecombineerde koren- en pelmolen. Een pelmolen is bedoeld om graan te ontdoen van zijn taaie omhulsel. Hiervoor zijn speciale maalstenen nodig, die regelmatig *geriffeld* moeten worden (riffelen is het aanscherpen van oude groeven of het steken van nieuwe groeven). Sinds 1872 is de molen en riffelarij eigendom van de familie Te Riele. Om voldoende water te hebben is een wijerd aangelegd. Via de molengoot loopt het water naar het bovenslagrad.

Kasteel Cannenburch. Foto archief Bekenstichting.

Cannenburchermolen in oorspronkelijke staat. Bron: gahetna.nl, nationaal archief.

In 1940 is de oude molen afgebrand. Het houten gebouw met het rieten dak is toen volledig verloren gegaan. De familie Te Riele heeft het gebouw herbouwd in baksteen en een turbine geplaatst. Omstreeks 1946 start Te Riele, naast de molen waar voornamelijk Chinese boekweit wordt gemalen, een riffelbedrijf. Anno 2015 is dit dit één van de laatste riffelbedrijven ter wereld. De Bekenstichting heeft zich in 2009 sterk gemaakt voor de restauratie. De bestaande molengoot is vervangen door een betonnen exemplaar, die van buiten bekleed is met hout. Ook de turbine is gerestaureerd en een nieuw waterrad is geplaatst. Het geheel ligt er nu weer prachtig bij. Lopend langs de wijerd, de beek volgend achter het kasteelbos, ziet u boerderij Boschzicht en komt u op de hoek van de Koninginneweg en Emmalaan bij 't Kraaiennest.

Boschzicht

De boerderij is begin twintigste eeuw gebouwd. Het bestaat uit een hoofdgebouw, een kookhuis en bijgebouwen. Vroeger werd in het kookhuis 's zomers geleefd als er veel werk te doen was. Omdat het maar uit één vertrek bestaat, is het makkelijker schoon te houden dan de boerderij. De boerderij heeft een karakteristiek rieten wolfsdak. We komen verder op de route nog een aantal fraaie boerderijen tegen. Boschzicht is sinds 1988 een gemeentelijk monument. Het gaat hierbij niet zozeer om het interieur van de boerderij, maar om de prachtige ligging in het landschap.

't Kraaiennest

In 1705 is er al sprake van een papiermolen. Het is een fraai voorbeeld van een Veluwe papiermolen uit de 18e eeuw met een hoge hangzolder, openslaande ventilatieluiken, een molenhoofd met waterrad en een schuimende waterval. In 1904 wordt papierfabriek 't Kraaiennest omgebouwd tot een wasserij, dat aanvankelijk nog gebruik maakt van waterkracht. Later wordt overgegaan op stoomkracht en wordt er ook chemisch gewassen. Na sluiting van de wasserij in 1971 resteert als herinnering een flinke bodemvervuiling. Jammer genoeg is in 1987 het wasserijgebouw van Mentink vanwege de bodemsanering met de grond gelijk gemaakt. U ziet nu alleen nog maar een waterval.

De beken langs de Emmalaan

Zowel links als rechts van de Emmalaan ziet u beken. Zij maken deel uit van het uitgebreide, ingewikkelde Vaassense bekenstelsel. Gezien vanuit de Cannenburch liggen aan de linkerkant een aftakking van de Dorpse Beek, de Rode Beek en Nieuwe Beek. De Rode Beek is de oudste beek met het meest natuurlijke karakter en dankt zijn naam aan de rode kleur van het water. Dit wordt veroorzaakt door het ijzer wat op de bodem is neergeslagen. De Nieuwe beek is van latere datum (tussen 1660-1700) en is gegraven om ijzerarm water te verkrijgen. Dit ijzerarme water is van belang voor de papiermolens en later de wasserijen, die langs de beek zijn gebouwd. Op de plaats waar aan de rechterkant de Hartense Molenbeek (ook wel Hattemsche Molenbeek genoemd) gaat stromen, ontstaat de aftakking van de Dorpse Beek aan de linkerkant. Via een duiker onder de dubbele beek (Nieuwe Beek en Rode Beek) komt dit water aan de oppervlakte. In deze dubbele beek wordt het water gescheiden door een houten schot. Dit schot heeft de functie om het ijzerrijke water van de Rode Beek te scheiden van het ijzerarme water van de Nieuwe Beek. Nergens anders in Nederland zult u een dergelijk schot tegenkomen. Wegens verrotting moet dit schot wel regelmatig vervangen worden.

Waterval 't Kraaiennest aan de Emmaweg. Foto Henri Slijkhuis.

Houten schot tussen Rode Beek en Nieuwe Beek met overloop naar gesplitste Nieuwe Beek. Foto Henri Slijkhuis.

Drie papiermolens bij elkaar, afhankelijk van één beek, betekent afspraken maken over het water.

De aftakking vanaf de Geelmolenbeek is allang niet meer aanwezig, evenals de wijer van de Brinkermolens c.q. de Bordpapierfabriek Van Delden. Het water voor de aftakking komt nu gewoon uit de Rode Beek.

De Rollekoot

Aan het einde van de Emmalaan komt u uit op de Gortelseweg. Hier rechtsaf ziet u na 150 meter watermolen de Rollekoot. Het is de moeite waard om even naar toe te lopen. De Rollekoot is één van de vijf molenplaatsen die aan de Hartense Molenbeek zijn gebouwd. Oorspronkelijk staan op deze locatie twee watermolens (koren- en oliemolen), die midden zestiende eeuw door Maarten van Rossum zijn gebouwd. Oorspronkelijk staan op deze locatie twee watermolens (koren- en oliemolen), die midden zestiende eeuw door Maarten van Rossum zijn gebouwd. Uit archiefmateriaal is later gebleken, dat hij dit op illegale wijze heeft gedaan. Al snel zijn beide molens overgegaan op de fabricage van papier. Dit is doorgegaan tot eind negentiende eeuw. In 1762 zijn beide bedrijven samengevoegd. In 1890 krijgt de molen een nieuwe functie, namelijk die van wasserij. Deze functie heeft het lang behouden want de wasserij is pas sinds een jaar gestopt. De Rollekoot was ook een tijdje als volmolen in gebruik omdat zo'n molen bij het kasteel teveel stankoverlast gaf.

Wasserij De Rollekoot aan de Gortelseweg.
Foto Jacques Meijer.

Hattemsche molen

Terug bij de Emmalaan steekt u de Gortelseweg over en gaat rechtdoor de Hattemseweg in. U ziet dan na ca. 750 meter aan uw rechterhand het *'Huis Hattem'*. Bij het landhuis Hattem heeft een dubbele watermolen gestaan. Nu ziet u als enige overblijfsel alleen nog maar een waterval. Al in 1928 zijn alle molengebouwen afgebroken en vervangen door het landhuis. Het bouwjaar van de molen is niet precies bekend, maar het moet ergens tussen 1660 en 1690 zijn geweest. Aanvankelijk is het een enkele molen, maar in 1699 wordt een tweede molen in gebruik genomen. De molens worden gebruikt voor het maken van papier. Beide molens komen in 1721 in bezit van de heren van de Cannenburch. De heren van de Cannenburch worden in de loop van de tijd uiteindelijk eigenaar van vrijwel alle watermolens in Vaassen. In 1878 wordt gestopt met de papiermakerij en wordt overgegaan op de wasserij. Tot 1909 is met waterkracht gewerkt. Een lang leven heeft deze wasserij echter niet gehad.

Het Clundermolentje

U vervolgt de route via de Niersenseweg en komt dan bij een restant van het Clundermolentje en het informatiebord over de Motketel. Het Clundermolentje is al vóór 1672 gebouwd. In dat jaar erft namelijk Tijtje Maurits de molen van haar moeder Anna Coerts. De molen ligt bovenstrooms direct bij de samenvloeiing van een aantal sprengen van de Hartense Molenbeek en zal weinig water en verval gehad hebben. Door achterstallige pacht komt dit molentje in 1690 ook in handen van de familie van Isendoorn, die het echter direct verkoopt. In 1721 kopen ze het weer terug. In 1725 betaalt de pachter voor water, grond en molen 100 gulden per jaar. Dit relatief lage bedrag geeft aan, dat het molentje van weinig betekenis is geweest. In 1749 staat de molen leeg en ook nadien schijnt het niet meer als molen gebruikt te zijn. In 1871 bestaat het molentje nog steeds en is dan bekend als het molentje van Harleman. Wanneer het is afgebroken is niet duidelijk. In 1937 is er op de plek niet meer te zien dan een gemetseld stuwte met een klein watervalletje.

De Motketel

De motketel is de naam van het sprengengebied van Vaassen. In dit gebied ziet u de talloze sprengen en sprengkoppen van de Hartense Molenbeek en de Geelmolense Beek. Vaassen ligt onder aan de helling van de stuwwal, terwijl Niersen veel westelijker en hoger op de flanken ligt. Daardoor is de omgeving van Niersen zeer geschikt om water aan te boren. Onze voorvaders hebben dit geweten en zijn flink aan het graven geweest. Dit gebied is nu van zeer grote cultuurhistorische waarde. Iets verderop aan de Niersenseweg komt u langs een

aantal monumentale boerderijen uit de eerste kwart van de negentiende eeuw.

Boerderij Niersenseweg

De boerderij aan de Niersenseweg 17 is daar een mooi voorbeeld van. Hij is gebouwd rond 1825 en heeft een rieten wolfsdak. Dit is een zadeldak met twee afgeschuinde vlakken aan de korte zijden. Deze wolfsdaken zijn karakteristiek voor deze omgeving. Let ook op de roedenberg (hooiberg) voor de boerderij. Hier wordt het hooi opgeslagen als er geen ruimte meer is op de hooizolder in de boerderij. Het rieten dak van de roedenberg kan omhoog en omlaag bewogen worden. Het woord roede verwijst naar de houten palen die het dak ondersteunen. Deze boerderij is sinds eind jaren zestig een rijksmonument.

Niersen

U wandelt nu in Niersen. Dit buurtschap valt sinds begin twintigste eeuw onder het Kroondomein. Het is in die jaren opgekocht door koningin Wilhelmina en prins Hendrik als uitbreiding van hun landgoed. In 1335 wordt voor de eerste keer het buurtschap vermeld als *'marka Niirsen'*. Schapenteelt en akkerbouw hebben eeuwen de middelen van bestaan opgeleverd. De schapen werden 's morgens naar de omringende heidevelden gebracht om te grazen en 's avonds weer opgehaald om in de potstal te overnachten. In de potstal werden heideplaggen gestrooid, die met het mest van de schapen naar de akkers werden gebracht. Door dit eeuwenlange gebruik zijn die steeds hoger komen te liggen. In dit gebied worden deze akkers enken genoemd. Niersen is een prachtig voorbeeld van een Veluwe enknederzetting. Helaas zijn veel akkers en heidevelden inmiddels omgezet in bos, zodat we het met kleine restanten moeten doen. In Niersen staan 18 huizen. Een eind verder op de route komt u bij forellenkwekerij 't Hol. Dit is de plek waar vroeger de Holtse papiermolens lagen.

Holtse molens

Deze Holtse papiermolens hebben aan de Geelmolense beek gelegen. Het zijn de molens die het meest bovenstrooms aan de sprengen liggen. De westelijke Holtse molen is gebouwd in 1651 en de oostelijke Holtse molen in 1675. Ze zijn ruim twee eeuwen in bedrijf geweest en beide gestopt in de tweede helft van de negentiende eeuw. In één van de twee molens is in 1896 nog een wasserij begonnen, maar die is geen lang leven beschoren geweest. In 1927 is het geheel verpacht aan de Nederlandsche Heidemaatschappij, die er een viskwekerij van heeft gemaakt. U ziet nu, dat het water uit de beek naar een aantal op verschillende niveau gelegen kweekvijvers wordt geleid, waardoor deze steeds van helder stromend water worden voorzien. Van de molens resteert alleen nog een gemetselde waterval.

De Nieuwe Beek

U steekt de Elspeterweg over en komt in het brongebied van de Nieuwe Beek. Achter het padvindershuis ziet u de sprengen van de Nieuwe Beek. De sprengen zijn hier vrij diep uitgegraven. Voor het aanleggen van de Nieuwe Beek heeft de afwatering van dit gebied via natuurlijke bronnen plaatsgevonden, die veel verder stroomafwaarts moeten hebben gelegen. Het water in de Nieuwe Beek heeft een vrij grote stroomsnelheid en is qua hoeveelheid vrij constant. Dit heeft te maken met het feit, dat deze sprengen gevoed worden door vrij diep grondwater. Dit water is ijzerarm en daarom van grote betekenis voor de papierfabricage en de wasserijen, die het ook als proceswater hebben kunnen gebruiken. Let ook even op het jeneverbessenbos.

Brongebied de Motketel. Foto Henri Slijkhuis.

Forellenkwekerij 't Holt. Foto Henri Slijkhuis.

Nieuw op onze website:

De ijsvogelpopulatie neemt spectaculair toe

Lees het op www.sprengenkben.nl

De Geelmolens

Weer terug op de Elspeterweg ziet u aan uw linkerhand de boerderij de Geelmo-
len. Dit is vroeger de locatie van de Geelmolens geweest. De oudste vermelding
van een watermolen op die plek dateert al van 1616. In 1634 krijgt pachter
Heijmerinks toestemming van de heren van de Cannenburch tot het aanleggen
van drie raderen voor het vervaardigen van papier, kruit en geelkoper. Vermoe-
delijk stamt van dit laatste de naam Geelmolen. Later wordt er alleen papier ge-
maakt. Respectievelijk in 1884 en 1895 worden de molens omgebouwd tot wasserij. In 1910 zijn beide molens
verkocht aan de heer Mees, die de beide molens in 1912 laat afbreken en op de noordelijke oever een nieuw
gebouwencomplex heeft gebouwd. Het molengedeelte is toen voorzien van een ijzeren bovenslagrad, dat voor
veel doeleinden gebruikt is. Via een perspomp wordt een voorraadvat op zolder gevuld met water, een dynamo
zorgt voor elektrisch licht (met op het laatste een veertigtal lichtpunten), een hakselmachine en bietensnijder
worden aangedreven en in de oorlogsjaren '40-'45 wordt er tabak gesneden, olie geperst en hout gezaagd met
een cirkelzaag. Het rad heeft tot ca. 1950 nog gewerkt ten behoeve van de dynamo. Het pensioenfonds van de
Nederlandsche Heidemaatschappij kocht het pand in 1950 en verkocht het weer in 1980. De nieuwe eigenaar
heeft het rad en de goot weggebroken. Vanaf 1984 is het pand van de AMEV, die het sindsdien verhuurt.

Geelmolens. Bron vaassenhistorie.nl.

De Dorpermolens van 1880 met waterrad.
Bron vaassenhistorie.nl.

NV industrie als staniolfabriek, 1906. Links de ijzergieterij en rechts de staniol-
fabriek op de locatie van de Dorpermolens. Bron: Frans Schumacher.

De Dorpermolens zijn van grote betekenis voor Vaasen, doordat ze voorlopers zijn van 'De Industrie' en het
huidige bedrijf VFP. De zuidelijke molen heeft verschillende functies gehad. Begonnen als kopermolen, later
omgebouwd tot papiermolen en tenslotte veranderd in een ijzergieterij. In 1880 uitgebreid met de productie
van staniol (tinblad). De noordelijke molen heeft tot aan verkoop aan Teunis van Lohuizen in 1871 gefunc-
tioneerde als papiermakerij. Deze molen verpacht hij in 1899 aan Mentink, die gestopt is met het maken van
papier op de Geelmolen en er een wasserij begint. Hij blijft tot 1928 gebruik maken van de waterkracht van
de Dorpse Beek. Toen is de pacht opgezegd en is het wasserijbedrijf iets oostelijker geplaatst naar een nieuw
gebouw, waar het tot 1957 is blijven bestaan.

In 1895 zet Van Lohuizen het bedrijf om in een NV en vanaf dat moment staat het bekend als 'De Industrie'.

U bent aan het einde gekomen van uw cultuurhistorische wandeling.

Meer lezen:

- Te voet langs stromend water op de Veluwe, Bekenstichting 2012
- Veerle Simons, Vaassen. Een cultuurhistorische wandeling, Utrecht 2012
- De Vaassense watermolens, Ampt Epe nr. 94/95, juli 1991
- H. Hagens, Op kracht van stromend water. Negen eeuwen watermolens op de Veluwe, Hengelo, 1998
- Vaassens bekenpad. Een fiets- en wandelroute langs cultuurhistorisch, ecologisch en landschappelijk waardevolle Vaassense
beken en sprengen, Bekenstichting, 2002 (oorspronkelijk uitgegeven in 1983 door W. Oosterloo m.m.v. W. Terwel)
- Henk Menke e.a., Veluwse beken en sprengen. Een uniek landschap, Utrecht, 2007
- Henri Slijkhuis, de historische ontwikkeling en de betekenis van het Vaassense Bekenstelsel, de Wijerd jaargang 35, nr. 1, 2014

Brinkermolens. Bron: vaasen-online.nl.

Brinkermolens

U slaat de Gortelseweg in en ziet de Emmalaan weer als de eerste weg
rechts. U gaat die in en wandelt weer richting kasteel. Aan de rechter-
kant, niet zichtbaar door alle beken met bijbehorend groen, loopt u
op enige afstand langs de voormalige Brinkermolens en de Citadel. De
Brinkermolens zijn twee tegenover elkaar gelegen papiermolens met
beide een bovenslagrad. De oudste vermelding dateert uit 1668. Iets
verderop wordt in dezelfde periode papiermolen de Citadel gebouwd.
Drie papiermolens bij elkaar afhankelijk van één beek betekent
afspraken maken over het water. In 1702 wordt de afspraak gemaakt
dat een derde van het water afkomstig van de Geelmolens direct naar
de Citadel stroomt en een derde van het water naar elk van de beide
Brinkermolens. Deze molens worden in 1872 gekocht door Jan van
Delden. Hij wordt de stichter van een bordpapierfabriek, die tot 1980
heeft bestaan en vooral na 1903 is het bedrijf uitgegroeid tot een waar
fabriekscomplex. Naast het gebruik van stoomkracht heeft het water-
rad lang dienst gedaan. In de jaren '40-'45 en ook daarna tot ongeveer
1956 wordt er via een turbine elektriciteit mee opgewekt. In 1958 is

het rad in elkaar gestort en worden de restanten aan hun lot overgelaten. In 1989 zijn alle gebouwen gesloopt.

De Citadel of Cicadel

De meest onbekende papiermolen in Vaassen. Gebouwd rond 1660; opgekocht en afgebroken in 1893 door Jan
van Delden, eigenaar van de Brinkermolens, die hierdoor meer water voor zijn andere molens krijgt. Er is niets
meer terug te vinden van de molenplaats. Aan het eind van Emmalaan slaat u rechtsaf en loopt u om het
Cannenburcherbos heen. U komt weer uit bij de parkeerplaats van het kasteel.

De Dorpermolens

Kijkt u daar naar rechts, dan ziet u de schoorsteenpijp van de Vaassen Flexible Packaging (VFP). Dit bedrijf
staat op de plaats van de voormalige Dorpermolens. De Dorpermolens hebben gelegen aan de Dorperbeek,
nu Dorpse Beek, een voortzetting van de eerder genoemde Geelmolense Beek. De zuidelijke Dorpermolen is al
in 1559 gebouwd en de noordelijke molen ruim twee eeuwen later in 1774.

PANNEKOEK GWW B.V.

Een allround aannemersbedrijf in de grond-, weg- en waterbouw.

Talhoutweg 21, Vaassen Tel: 0578 578670
www.pannekoekgww.nl, mail: pgww@worldonline.nl

In gesprek met Gilles de Jager

37 jaar water meten

In deze serie spraken we ditmaal met Gillis de Jager. Hij heeft jarenlang grondwaterstandmetingen verricht op de noordwestelijke Veluwe, voornamelijk in de omgeving van Putten. Wij zochten hem op in zijn woonplaats Harderwijk.

Gillis geniet nu al jaren van zijn welverdiende pensioen, maar in zijn werkzame leven was hij docent. Met liefde vertelde hij over het onderwijs, vooral dat aan ‘verschoppelingen’, kinderen die moeilijk leren of anderszins in een moeilijke fase van hun leven zitten, en zijn inspanningen die kinderen iets van interesse en liefde voor de natuur bij te brengen. Maar ook hoe zijn interesse voor water in het algemeen en de Veluwe beken in het bijzonder tot stand gekomen is. Hoewel Gillis tegenwoordig met zijn echtgenote Janny in Harderwijk woont, is hij daar niet geboren. Zijn wieg stond 83 jaar geleden (in 1931 dus) op de eerste etage in het Ermelose ziekenhuis Salem. De eerste vijftien jaar van zijn leven bracht hij door in Putten, waar zijn vader predikant was. In die tijd had hij omgang met kinderen uit alle sociale klassen, iets dat in zijn latere leven goed van pas kwam. Daar maakte hij als jongen tijdens de Tweede Wereldoorlog ook de razzia mee, waarbij ruim 500-600 mannen afgevoerd werden. Op een kleine dorpsgemeenschap als die van Putten had dit direct maar ook op termijn een enorme impact. Er waren in de nacht van 30 september op 1 oktober 1944 geruchten van een op handen zijnde

razzia. Daarom nam zijn vader, inmiddels emeritus, de predikant van Putten waar voor zijn opvolger ds. P. de Ruig, die veel jonger was. Omdat er geruchten waren dat zijn vaders naam op een lijstje van gijzelaars zou staan wilde hij na de kerkdienst vluchten. De Herman Göring divisie had intussen een kordon om Putten gelegd, zodat hij aanvankelijk bij de ouderling Ten Voorde terecht kwam. Hij herinnerde zich een voorbijganger die niet snel genoeg aan een bevel gehoor gaf en zonder meer werd neergeschoten. Van daaruit gingen ze naar het pension van de dames Schuiling en Noordebos. Zijn vader lag daar zogenaamd ziek, had roodvonk (een heel besmettelijke ziekte) en was dus bedlegerig met hoge koorts. Op zondagmorgen werd er aangeklopt en een jonge Duitser ging de trap op. Meteen werd er vanaf de etage geroepen: “Der Mann hat Scharlachfieber”, waarop de Duitser als door een wesp gestoken rechtsomkeert maakte. Op maandag ging zijn vader weer naar huis. Op maandag rond 1 uur werd de bevolking gesommeerd het dorp te verlaten. Gilles ging met zijn ouders en de dames van Boeijen, waar ze toen bij woonden, over de beek naar vrienden in Telgt. Meester Krolus had enkele Joodse onderduikers in huis, waarvan er één ‘s nachts bij hem in bed kwam te liggen. In de vooravond van de tweede oktober werden tientallen huizen in Putten in brand gestoken. Een zin uit de bijbel kwam bij Gilles op: ‘*offers die des avonds branden*’. Dat beeld blijft in zijn herinnering, ook nu nog, als hij op dezelfde plek de Volenbeek oversteekt.*

In 1947 vertrok hij naar het Land van Altena, waar zijn vader na zijn pensionering nog een aantal jaren werkzaam was als emerituspredikant. In dit rivierenland voelde hij zich thuis. Hij zwom in zijn kweekschoolperiode zelfs de Merwede over. De liefde voor water leek hem in de genen te zitten. Zijn vader was een boerenzoon uit Goes. Na het voltooien van de kweekschool werd hij eerst schoolmeester in de Haarlemmermeer, later in Nijkerk. Daar in het Nijkerkse leerde hij zijn echtgenote Janny kennen, waarmee hij nog steeds gelukkig getrouwd is.

Gillis de Jager.

*De beschreven gebeurtenissen die 60 jaar geleden plaatsvonden werden 2 oktober 2014 in Putten herdacht door o.a. premier Rutte, die ook een krans legde. Gilles en B.W. waren hierbij aanwezig.

Tekst en fotografie
Bernard Willemsen en Jacques Meijer.

Vanuit Nijkerk verhuisde hij naar Wageningen. Deze plaats lag aan de Rijn, maar daar mocht je in 1962 eigenlijk niet in zwemmen omdat het zwaar vervuild was. Het verhaal ging zelfs dat je er fotonegatieven in kon ontwikkelen. Maar hij leeft naar eigen zeggen nog steeds en met veel plezier. Vervolgens werd hij schoolhoofd in Tinte (op Voorne), een plaatsje nabij de Brielsche Maas en het in 1998 afgedamde Haringvliet. Hier zag in die tijd zijn vrouw een vacature op een school in Harderwijk voor moeilijk opvoedbare leerlingen. Om deze kinderen toch nog iets bij te brengen heeft altijd zijn pre gehad. Ook de omgang met zijn collega's daar heeft hij als heel plezierig ervaren.

Toen hij op de Julianaschool in Nijkerk werkte ging hij ook wel eens op de vrije woensdagmiddagen met leerlingen de beken in die omgeving te verkennen. Hij verzocht ze dan minder mooie kleren aan te trekken en laarzen. Ze gingen dan overal dwars doorheen. Een aantal jaren geleden werd in Nijkerk een jubileum van de Vereniging van Christelijk Onderwijs gevierd. Bij die gelegenheid werd aan enkele oud-leerlingen gevraagd welke onderwijzer ze zich nog het meest herinnerden. Steevast kwam dan de naam van De Jager naar voren, zijn leuke uitstapjes met de leerlingen en alles wat hij vertelde over de plantjes en diertjes in en aan de beek. Dat natuurgevoel heeft hij van zijn vader meegekregen. Die zong op de fiets dan vaak Psalm 19 ‘*Het ruime hemelrond...*’ wat hem altijd bijgebleven is.

Als anekdote vertelde Gillis dat hij nog een hoorn van een karbouw heeft. Die hoorn is van zijn halfbroer Luc geweest, die in 1942 in Oraniënborg om het leven is gekomen. Hij vond die hoorn later in de regenput van de pastorie in Putten. Er stonden de initialen L. de J. op (Lucas de Jager). Het puntje was ervan afgezaagd zodat je erop kunt blazen. De hoorn produceert dan een soort oergeluid waar koeien erg gevoelig voor zijn. Als je dat doet bij een weiland met koeien komen al die dieren erop af. Op zijn ‘veldtochten’ met de Nijkerkse leerlingen nam hij de hoorn altijd mee. Het was voor de kinderen dan dolle pret als er een boer aan één zijde van het weiland aan het melken was en hij blies aan de andere kant op zijn hoorn. Er speelden zich dan woeste taferelen af. Of de boer met deze hele situatie gelukkig was laat zich raden.

Ook op het ITO (de school met de moeilijke leerlingen) deed hij graag proefjes. De proef met de rotte eieren deed hij bij voorkeur wanneer er een oostelijke wind stond en de lucht vanuit het lokaal de gang op ging. Er kwam dan veel commentaar van de zijde van de andere leerkrachten, maar die gingen er toch heel gemakkelijk mee om. Zij hadden immers ook bepaalde karaktereigenschappen om met dergelijke leerlingen om te gaan. Dezelfde rotte-eierenproef deed hij overigens ook al in Tinte in de tijd dat hij daar schoolhoofd was. Daar waren een x-aantal toiletten waarvan er maar een paar gebruikt werden. De overige werden niet vaak schoongemaakt en die verspreidden dan een bepaalde lucht. Als er dan een vergadering van het bestuur was deed Gillis de rotte-eierenproef vlak voor aanvang om het bestuur duidelijk te maken dat de situatie onhoudbaar was. De volgende dag kwam dan de boer van de overzijde met een aantal jutezakken en een stok de toiletten dichtstampen. Dat was toen de oplossing voor het probleem. In de periode vanaf 1969 kwam hij aan de rand van Harderwijk te wonen. Op de zaterdagen was hij vaak in Putten bij de Volenbeek actief. Het was in die tijd dat hij zag dat de beek droog kwam te staan, iets wat hij nog nooit had meegemaakt. Hij nam contact op met Van Andel, een van de eerste actieve personen in de net opgerichte Bekenstichting.

Gillis de Jager meet waterhoogte m.b.v. een meetlint.

*De hoorn produceert een soort oergeluid waar koeien erg gevoelig voor zijn.
Als je dat doet bij een weiland met koeien komen al die dieren erop af.*

Hij werd donateur van de Bekenstichting en begon met metingen van de grondwaterstanden in zijn tuin in Harderwijk, in 1978 ook aan de Volenbeek t.b.v. TNO Delft. Daar heeft hij twee meetputten, één boven en één beneden de molenplaats van de voormalige Telgter Molen. Daarmee begon zijn belangstelling voor de beken. Om toestemming hiervoor te verkrijgen ging hij eerst naar jonker Frits Schimmelpennink, die hem persoonlijk ontving en na een kort gesprek toestemming verleende, onder voorwaarde dat deze metingen niet voor een proefschrift zouden worden gebruikt. Het zou het begin worden van een 37-jarige ‘traditie’ van water meten in Putten.

Zijn liefde voor beken gaat echter nog verder. Sinds 1978 heeft hij namelijk een Canadese kano waarmee hij de hele Hierdense Beek heeft afgevaren. Later sprak hij een stoffeerder die hetzelfde gedaan heeft, maar daarvoor een forse boete heeft moeten incasseren: de oevers zouden beschadigd worden. Gillis heeft de klus in drie etappes geklaard, waarvan het tweede deel op Tweede Kerstdag ’s morgens om halfacht tot ongeveer halfelf. Dan zou de dienstdoende beambte nog niet actief zijn, en dat klopte. Er lag een dun ijslaagje op het Veluwemeer zodat het water spatte en je met een ‘verijsde voorgevel’ aan land ging. Dat land was een eilandje in het Veluwemeer, bij de camping Hoophuizen. De beheerder was niet blij met deze veldtocht maar ging uiteindelijk schoorvoetend akkoord met deze ‘landing’. Het was hem wel opgevallen dat de watervoerendheid van de Hierdense Beek veel constanter is dan die van de Volenbeek.

De kano ging verder vaak op het dak van de auto mee naar Bretagne, Zweden, enz. Zijn liefde voor water beperkte zich dus niet alleen tot beken. Als de resultaten van de grondwaterstandmetingen ter sprake komen zegt hij dat er schommelingen zijn maar dat de algemene tendens geen neergang is. De grondwaterstanden reageren met een vertraging van enkele maanden op neerslagpieken. Verder ziet hij dat de metingen boven en onder

de waterval niet synchroon lopen. Er zit vermoedelijk een kleischot tussen. Toen hij met zijn metingen begon waren de IJsselmeerpolders al drooggefallen, dus een zogeheten nulwaarde-verlaging, die in verband gebracht zou kunnen worden met deze droogval heeft hij helaas niet. De waterstandmetingen heeft hij aan de hydroloog prof. P.M.M. Warmerdam meegegeven, die ze verder voor de Bekenstichting geanalyseerd heeft. Warmerdam concludeerde dat er geen systematische verlaging uit de metingen valt af te leiden. Vroeger heeft hij zijn metingen aan TNO verzonden, tegenwoordig is dat door de digitalisering niet meer nodig.

Tot slot zegt hij blij te zijn dat de noordelijke en westelijke zijde van de Veluwe meer in de belangstelling van de Bekenstichting zijn komen te staan. Van oudsher was deze aandacht naar zijn mening wel erg eenzijdig gericht op de oostflank. In het Puttense kent hij enkele personen die een antipathie tegen de Bekenstichting hebben, omdat die de beken watervoerend wil houden, wat de afvoer van kostbaar grondwater zou bevorderen. Zijn mening is echter dezelfde als die van de Stichting: beken zijn slechts indicatoren voor een goed herstelde grondwaterstand.

Na afloop van deze ontmoeting bij hem thuis gaan we nog even naar zijn meetputten bij de Volenbeek kijken.

Voorlopige meetresultaten door Piet Warmerdam:

De 14-daagse grondwaterstandmetingen in Putten en Harderwijk lopen van begin jaren zeventig tot rond het jaar 2000. De reeksen moeten nog nader verwerkt worden, zodat we hier slechts enkele voorlopige resultaten kunnen vermelden. In Harderwijk nabij het huis van de Jager fluctueert het grondwaterniveau tussen de 1,50 en 2,50 m beneden maaiveld dat op ca. 4 m NAP ligt. De grondwaterstand is relatief diep omdat in het stedelijk gebied niet alle neerslag kan infiltreren en over de verharde oppervlakten meteen wordt afgevoerd. Nabij Putten heeft de Jager grondwaterstanden op twee locaties gemeten langs de Volenbeek, boven en benedenstrooms van de molenplaats. Het verschil in hoogte van het maaiveld tussen boven en beneden meetlocaties is 1,80 m Aan de bovenstroomse zijde, ca. 20 m van de molenplaats, beweegt het grondwater niveau tussen de 0,75 en 3,60 m beneden het maaiveld dat op ca. 11,50 m NAP ligt. Aan benedenstroomse zijde is dat tussen de 0,50 en 2,50 m, aanzienlijk minder dus, terwijl de fluctuaties minder scherp zijn dan aan de bovenstroomse kant. Natte jaren zoals 1988, 1994 en 1995, alsmede de droge jaren zeventig, en de droge periode 1989-1993 tekenen zich goed af in het verloop van de waterstanden. Hoewel de reeksen nog verder bewerkt moeten worden lijkt het erop dat er over de jaren heen geen duidelijke trend van de waterstand naar boven of beneden is waar te nemen.

De kopermolen in Zuuk een korte geschiedenis

De molenaars van de Kopermolen in Zuuk hebben vanaf het begin ingespeeld op de economische omstandigheden van de tijd waarin ze leven. In het begin van de zeventiende eeuw verschuift de landbouw van de extensieve veehouderij naar de meer arbeidsintensieve akkerbouw. De hoeveelheid verbouwd graan in de omgeving van Zuuk neemt toe en het is dan ook logisch, dat er graan gemalen wordt als de Kopermolen voor het eerst in de archieven wordt genoemd. Overigens heet de molen dan Rosendaelsmolen.

De bezitters van de molen zijn eigenaar van kasteel Rozendaal bij Arnhem. In 1706 wordt het een papiermolen. Het zijn dan de hoogtijdagen van de Veluwse papierindustrie. Molenaar Wolbert Hafkamp ondervindt echter aan den lijve de terugslag van de papiermarkt door de toegenomen Franse concurrentie. Zijn zoon is na zijn dood gedwongen om het dan slecht lopende bedrijf in 1745 te verkopen aan Frans Jan Haack. Deze Haack ziet op de Veluwe goed lopende koperbedrijven en maakt er een kopermolen van. De huidige naam de Kopermolen stamt uit die periode. Dit bedrijf draait lange tijd uitzonderlijk goed door de grote vraag naar dunne koperplaat vanwege de toepassing als rompbekleding in de scheepvaart. Het is een eeuw lang het belangrijkste bedrijf in Epe. Door de opkomst van ijzeren stoomschepen vermindert in de loop van de negentiende eeuw de vraag naar koper en zijn de dagen van de kopermolens geteld. Zo ook die van de Kopermolen te Zuuk. In 1858 neemt Aart Heering het bedrijf over. Hij maakt er een papiermolen van, al zijn het de nadagen van de succesvolle Veluwse papierindustrie.

Na 1870 krijgt de papierindustrie het namelijk moeilijk. De kleine papierbedrijven worden dan te ouderwets en verliezen de concurrentiestrijd. Heering wordt gedwongen om een andere bestemming voor zijn molen te vinden. Hij kiest voor de oorspronkelijke functie van de molen, namelijk die van korenmolen. Deze keus heeft te maken met grote veranderingen in de landbouw. De veehouderij op de Noordoost-Veluwe heeft eeuwenlang vooral in dienst gestaan van de akkerbouw. Eind negentiende eeuw komt de akkerbouw juist in dienst te staan van de veehouderij, dat wil zeggen de melkvee- en varkenshouderij. De rogge die wordt verbouwd en van oudsher door verkoop een belangrijke inkomstenbron is, wordt sindsdien in toenemende mate -na te zijn vermalen in de plaatselijke maalderij- als krachtvoer aan de veestapel gevoerd.

Dit leidt tot een grotere vraag naar maalcapaciteit. Aart Heering ziet dit gebeuren en maakt hier gebruik van. Hij krijgt door de toename van het aantal kleine boerenbedrijven in de omgeving van Zuuk flink wat klanten. Zijn kleinzoon Aart Johan maakt het omgekeerde mee in de jaren zestig van de vorige eeuw. De landbouw intensificeert, het aantal boerenbedrijven neemt fors af en de overblijvende boeren komen niet meer met hun rogge naar de molen om het te laten malen tot veevoer. Het aantal klanten slinkt en in 1959 stopt Aart Johan met het malen. Tot aan zijn dood in 1975 gaat hij wel door met de verkoop van producten. De tijd van watermolens en waterkracht is dan al lang voorbij, zodat het voor de erfgenamen van Aart niet meer mogelijk is om een nieuwe toepassing voor de molen te vinden. Sinds midden jaren zeventig zijn er geen bedrijfsactiviteiten meer. Of er in de nabije toekomst een nieuwe functie voor de molen wordt gevonden, zal de tijd leren. De Kopermolen in Zuuk is de laatste watermolen van het Klaarbeekstelsel in Epe, die nog intact is. Als cultuurhistorisch monument is het van bijzonder grote waarde. De Bekenstichting maakt zich al een aantal jaren sterk om het gebouw te restaureren.

*26 juni verschijnt het boek ‘De geschiedenis van de Kopermolen in Zuuk’.
Dit boek is geschreven in verband met de tentoonstelling ‘De Kopermolen in Zuuk, op kracht van stromend water’ in museum Hagedoorns Plaatse.*

Het boek is te verkrijgen bij museum Hagedoorns Plaatse, maar ook te bestellen bij het secretariaat van de Bekenstichting.

Interieur van de Kopermolen: een stap terug in de tijd.

De Grift op de Oost-Veluwe als een spiegel van de tijd.

Inleiding

In een drietal artikelen schets ik de geschiedenis van de Grift. Het eerste deel handelt over de periode 1370-1829 en is in de Wijerd 2014, nr. 4 gepubliceerd. Het tweede deel gaat in op de periode 1829-2000 en vindt u in de Wijerd 2015, nr.1. In dit derde en laatste deel komt de periode na 2000 aan de orde en wordt een samenvatting gegeven over de gehele periode.

Ten noorden van het centrum bij Marialust wordt de voormalige griftbedding als overloop gebruikt van de vijvers in de parken.

Gemeente Apeldoorn

De Grift heeft van Ugchelen tot Heerde een totale lengte van ca. 22 km. Een deel loopt door de bebouwde kom van Apeldoorn. De Grift heeft een belangrijke rol gespeeld in het ontstaan en de verdere geschiedenis van deze gemeente. Daar is sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw weinig meer van te merken. Nieuwe patronen zijn over de oude structuur van de stad heen gelegd, waardoor het beken- en sprengensysteem in de stad niet meer herkenbaar is. Ook de beken en sprengen zelf zijn dan al flink aangetast. Door het vervallen van de oorspronkelijke functie, namelijk het zorgen voor wateraanvoer naar de watermolen, is ook de noodzaak tot onderhoud en behoud gestopt. Zo zijn beken en sprengen, inclusief een groot deel van de Grift, in die periode gedempt of overkluisd. De Grift is dan nog slechts op verborgen plekken zichtbaar aan de zuidwest kant van het centrum. In het centrum is de Grift totaal uit het stadsbeeld verdwenen. De voormalige loop is slechts door relictten als voormalig begeleidende beplanting

of een enkele brugleuning nog terug te vinden. Ten noorden van het centrum bij Marialust is de voormalige Griftbedding de overloop van de vijvers in de parken en het opgepompte water van de Badhuisspreng. Deze Griftbedding maakt deel uit van een parkgebied. Vervolgens is de Grift als bovengrondse waterloop pas ten noorden van de Anklaarseweg weer zichtbaar. Door de toenemende belangstelling in de jaren negentig voor cultuurhistorie, stedenbezoek en recreatie groeit het besef, dat er in Apeldoorn iets belangrijks verloren is gegaan. Dit leidt in 1999 tot de publicatie van het rapport 'De Grift: Nú of nooit! Verkenning van de mogelijkheden voor herstel van de Grift in Apeldoorn'. Dit rapport wordt door de gemeenteraad met enthousiasme ontvangen. In dit rapport wordt de ambitie verwoord om de Grift bovengronds te halen en zodanig in te richten, dat het weer een groene ader in het centrum wordt en daarmee de betrokkenheid van bewoners en bezoekers met het oppervlaktewater vergroot. Niet alleen de betrokken wijkrazen zijn positief, maar ook rijk, provincie en waterschap zijn bereid deze ambitie te steunen.

Hiermee begint de start van een herstelproject, dat meer dan een decennium zal gaan duren en doorloopt tot aan de dag van vandaag. In 2002 is het deel in de Hofstraat gerealiseerd. In latere jaren zijn verschillende andere trajecten aangepakt.

Het herstelproject leidt binnen de gemeente tot een brede kijk op het thema water en in 2005 wordt het rapport 'Werken aan water. Apeldoorns waterplan 2005-2015' gepubliceerd.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de Grift-projecten binnen de bebouwde kom van Apeldoorn. De volgorde is met de stroom mee.*1

Naam project	Realisatie in
Jachtdaan/Hilde	2013-2014
Prins Willem Alexanderlaan	2013
Brinkpark	2013-2014
Hofstraat	2002
Centrum	Uitvoering op termijn
Beurtvaartstraat	2011-2012
Noord	2007-2012

Het grootste deel van de Grift ligt buiten de bebouwde kom en valt onder de verantwoordelijkheid van het waterschap. Het waterschap kan natuurlijk niet bij de gemeente achterblijven en komt in 2010 met het plan 'Naar een robuuste Grift'.

Waterschap Vallei en Veluwe

Het plan "Naar een robuuste Grift" wordt in maart 2010 vastgesteld en vormt het sluitstuk van een groot beekherstelproject op de Veluwe. Het woord robuust slaat niet op de eigenlijke betekenis van groot, maar op de koppeling van de Grift aan natuur, landschap, cultuurhistorie en recreatie. De maakbaarheidsgedachte van de Grift, natuur en landschap in dit plan, maar ook in het plan van Apeldoorn is bijzonder. Koos van Zomeren schrijft hierover mooie artikelen. "Vroeger slingerde een riviertje omdat dat riviertje dat wou, nu omdat het waterschap dat wil. Vroeger zat er een ijsvogeltje ondanks de mensen, nu dankzij de mensen. Vroeger symboliseerde dat riviertje onze beperktheid, nu onze gulheid." *2 Het geeft aan in wat voor een andere tijd we nu leven. In het plan geeft het waterschap aan om het volgende te willen oppakken:

- Bekken aan- en afkoppelen op de Grift. De bedoeling hiervan is dat water met een prima kwaliteit naar de Grift wordt geleid, water met een minder hoge kwaliteit gaat naar het Apeldoorns Kanaal
- Oppervlakte- en grondwaterstanden aanpassen aan de functies wonen, natuur en landbouw
- Saneren van verontreinigde waterbodem en oevers
- Aanleggen van verbindingzones voor verschillende dieren
- Aanpassen van de oevers en aanleggen van stapstenen voor dieren
- Voorkomen van ontoelaatbare wateroverlast
- Meedoen aan de aanleg van fiets- en wandelpaden door gemeenten
- Meedoen aan toekomstige drinkwateronttrekking uit de Grift door te zorgen dat de waterkwaliteit heel goed is.

Wat is de stand van zaken?

Verschillende zaken zijn klaar of worden binnenkort ter hand genomen. In Vaassen wordt het lozen van vervuild rioolwater op de Dorps Beek vermindert door het aanleggen van een bergingsbassin van 1300 m3 door de gemeente en daarnaast zal het waterschap nog een berging van 7000 m3 maken. Dit alles om te voorkomen dat er vervuild rioolwater in de beek komt en kortstondig de Grift instroomt. De verontreinigde baggerlaag is uit de Grift verwijderd en een aantal natuurvriendelijke oevers zijn aangelegd.

De Grift stroomt door de Hofstraat in het centrum van Apeldoorn.

Grift in omgeving Marialust.

Pas na de Tweede Wereldoorlog wordt duidelijk dat we niet door kunnen gaan met het lozen van afval in onze watergangen en worden er zuiveringsinstallaties gebouwd.

Aanleg nieuw inlaatpunt Vitens. Het water wordt vanaf de Grift en de Klarbeek teruggepompt naar de Dellenweg in Epe om daar te infiltreren.

De waterkwaliteit van de Dorpsbeek in Epe is er in 2012 op vooruit gegaan door de ingebruikname van een nieuwe Nereda-rioolwater-zuiveringsinstallatie. Met de aanleg van bassins door de gemeente om het rioolwater op te vangen is de verwachting dat de waterkwaliteit nog verder zal verbeteren. In Vossenbroek in Emst is de toplaag van het gebied afgegraven om te komen tot een schraler, natter gebied. Fietspaden zijn aangelegd en in Zuuk is Vitens bezig om een tweede inlaatpunt te maken om water uit de Grift te infiltreren in nieuw aangelegde vijvers aan de Dellenweg in Epe.*3

De Grift maakt mooie tijden mee. Afgelopen zijn de lozingen van afvalwater en een smalle bedding om door te stromen. De Grift kabbelt vredig voorbij en talloze fietsers genieten hiervan op de nieuw aangelegde fietspaden. Een terugblik op meer dan zevenhonderd jaar leert echter dat de Grift over pakweg honderd jaar er weer anders uit zal zien.

Samenvatting

De Grift als een spiegel van de tijd. Iedere tijd heeft zijn eigen opvattingen, met bijbehorende waarden en normen en die weerspiegelen zich ook in het omgaan met een gegraven kanaal als de Grift.

De Grift heeft lange tijd een rol gespeeld in het afvoeren van vervuiling en is dan een open riool. Pas na de Tweede Wereldoorlog wordt duidelijk dat we niet door kunnen gaan met het lozen van afval in onze watergangen en worden er zuiveringsinstallaties gebouwd. Als scheepvaartweg heeft de Grift een vrij geringe betekenis gehad. Daarvoor was het kanaaltje te smal en te ondiep. Toen uiteindelijk na heel veel plannen het Apeldoorns Kanaal naast de Grift en vanaf Heerde in de loop van de Grift is gegraven, stonden we al aan de vooravond van de industriële revolutie en gaan trein en later vrachtauto de rol van de binnenscheepvaart overnemen.

De Grift als bron van waterkrachtenergie heeft het van de vijftiende tot de twintigste eeuw volgehouden. Door de grote hoeveelheid water die de Grift afvoert, is het de enige watergang op de Noordoost-Veluwe waar gebruik gemaakt kon worden van onderslagraderen. De oorspronkelijke functie van waterafvoer van de Veluwe is uiteindelijk de meest tijdloze gebleken. Tot aan de dag van vandaag is die functie belangrijk.

Naast het afvoeren van water is ook het leveren van water er recent bij gekomen. Vitens gaat het water uit de Grift terugpompen en infiltreren om de grote verdroging van de Veluwe te bestrijden.

Hooi voor de koninklijke stallen wordt aangevoerd over het water.
Bron: Waterschap V&V.

Rivierdonderpad

Tegenwoordig vinden we economie, toerisme en natuur belangrijk. Dit uit zich in het aanleggen van fietspaden en het laten kronkelen van de Grift. Door onze grote technische mogelijkheden kunnen we ver gaan in het maken van onze fysieke omgeving. Dat de Grift nooit heeft gekronkeld en altijd andere functies heeft gehad speelt een geringe rol in de afweging over wat we nu en in de nabije toekomst met de Grift willen.

De oorspronkelijke functie van waterafvoer van de Oost-Veluwe blijkt uiteindelijk de meest tijdloze.

Noten

- 1. www.apeldoorn.nl, herstelproject de Grift
- 2. Koos van Zomeren, Onze maakbare natuur, in NRC Handelsblad, 12 april 1997
- 3. www.vallei-veluwe.nl, project robuuste Grift

Literatuur

- 1. W. van Soest, De Grift, een Veluwe watergang, Ampt Epe nr. 92, 1990
- 2. Henk Menke e.a., Veluwe beken en sprengen. Een uniek landschap, Utrecht 2007
- 3. Evert de Jonge, De Grift: oorsprong, economische betekenis en kanalisatie, Ampt Epe, nrs. 176 en 177, 2010
- 4. Evert de Jonge, Een vissersruzie in Vaassen, Ampt Epe, nr. 179, 2010
- 5. E. de Jonge e.a., Veluws water. Tien eeuwen waterbeheer op de Veluwe, Utrecht 2007
- 6. H.Hagens, Op kracht van stromend water, Hengelo 2000
- 7. Jan Vedder, Het Apeldoorns Kanaal. Monument van de plattelandsgeschiedenis van de Oost-Veluwe (1800-1850), Utrecht, 2001
- 8. De Grift: Nû of nooit! Verkenning van de mogelijkheden voor herstel van de Grift in Apeldoorn, gemeente Apeldoorn, 1999
- 9. Jan Aalbers, Apeldoorn: "De Grift nû of nooit!", in de Wijerd, 21e jaargang 2000, nr. 1
- 10. Annemarie Post, Sprengenkanaal en de Grift, in de Wijerd, 26e jaargang 2005, nr. 4
- 11. Naar een robuuste Grift, Waterschap Veluwe, 2010
- 12. Koos van Zomeren, Onze maakbare natuur, in NRC Handelsblad, 12 april 1997
- 13. Werken aan water. Apeldoorns waterplan 2005-2015, gemeente Apeldoorn, oktober 2005
- 14. Website www.apeldoorn.nl
- 15. Website www.vallei-veluwe.nl

*Hiermee eindigt dit drieluik:
Deel 1 t/m 3 zijn in een fraai boekje gebundeld.
Het boekje is te bestellen bij de bekenstichting.*

Recent uitgegeven boekwerkje van Henri Slikhuis 'De Grift op de Oost-Veluwe als een spiegel van de tijd'. 32 pagina's, fraai gedrukt in full color: € 6,95
De opbrengst is voor de Bekenstichting.

Vanaf de Clementbrug bij Heerde naar het zuiden ligt nu een fietspad tussen het Kanaal en de Grift.

Natuurontwikkeling langs de Grift bij Vossenbroek Emst.

Verleggen van de Dorpsebeek Vaassen

Tekst en foto's: Sandra van Vliet

Sommige lezers hebben wellicht opgemerkt dat tussen januari en maart van dit jaar druk is gewerkt aan de Dorpsebeek bij het bedrijf Vaassen Flexible Packaging (VFP). Maar wat is er gebeurd en waarom? De Bekenstichting heeft VFP gevraagd om via dit blad over het project *'verleggen Dorpsebeek'* te vertellen en aan die vraag geeft VFP graag gehoor.

VFP is een bedrijf met een lange historie. Sommigen kennen het bedrijf nog als *'De Industrie'* of *'Vaassen Aluminium'*. Het bedrijf maakt verpakkingsmateriaal dat wordt gebruikt in de tabaks- en levensmiddelen-industrie. Om aan de zeer strenge kwaliteitseisen voor dergelijke verpakkingen te voldoen, wordt gewerkt met combinaties van verschillende materialen, waaronder papier, aluminium en kunststof folie. In 2013 werd –na lange en intensieve voorbereidingen– geïnvesteerd in een nieuwe productiemachine waarmee verschillende materialen op zeer hoge snelheid aan elkaar gehecht kunnen worden. Zo ontstaat verpakkingsmateriaal met bijzondere eigenschappen. Het is sterk, flexibel en ondoordringbaar voor stoffen die de smaak of houdbaarheid van producten kunnen beïnvloeden. Voor deze machine was niet genoeg ruimte in de bestaande gebouwen. Of eigenlijk wel, maar het gebouw waar voldoende ruimte was, was gebouwd in 1927 en voldeed bepaald niet aan de eisen van deze tijd. Daarom werd de keuze gemaakt om die bedrijfshal te slopen en er een nieuwe, moderne hal voor in de plaats te zetten.

De oude hal stond aan de zuidkant van het bedrijfsterrein, vlak naast de beek. De noordelijke oever van de beek was hier voorzien van een betonnen keerwand en hoewel niet precies bekend is wanneer die wand is geplaatst, was wel duidelijk dat hij er al geruime tijd stond. De wand ging schuil onder bramen en brandnetels en toen die verwijderd werden, bleek hij zijn beste tijd te hebben gehad. Er zaten gaten en scheuren in en op sommige stukken was de wand grotendeels verdwenen. Als er niets zou gebeuren, zou de hele oever op enig moment kunnen instorten, dus werd hij voorlopig gestabiliseerd met behulp van bouwstempels en stalen damwandprofielen. Om tot een goede, permanente oplossing te komen zijn verschillende technische mogelijkheden onderzocht. Zo is gekeken naar de mogelijkheid om het betreffende deel van de beek te voorzien van een betonnen U-profiel, is nagegaan of de oude keerwand geheel kon worden vervangen en is uitgerekend of er voldoende ruimte was om de beide oevers van de beek te voorzien van een talud. In overleg met het waterschap, in de rol van waterbeheerder, is gekozen voor de derde optie. Het waterschap gaf daarbij als voorwaarde mee dat aan beide oevers een talud van 1:1,5 moest worden gerealiseerd.

Bij het uitwerken van het ontwerp bleek al snel dat het gewenste talud niet zonder meer aan beide oevers kon worden gerealiseerd, de beek moest naar het zuiden opschuiven om aan de noordzijde voldoende ruimte te krijgen voor het talud. Aangezien in de beek, even bovenstrooms van het aan te pakken traject, een knik naar het noorden zat kon hier ruimte worden gewonnen door de beek recht te trekken. Maar dit leidde aan de noordelijke oever nog niet tot een talud van 1:1,5, een talud van (bijna) 1:1 was wel mogelijk. Een talud van 1:1,5 was alleen mogelijk wanneer de beek nog verder naar het zuiden zou worden gelegd en daarmee de knik in noordelijke richting zou worden omgezet naar een knik in zuidelijke richting. Omdat de beek geen eigendom van VFP alleen is, maar het waterschap en de Bekenstichting mede-eigenaar zijn, heeft VFP beide partijen uitgenodigd om het voorlopige ontwerp te bespreken en gezamenlijk een keuze te maken tussen een steiler talud aan de noordzijde dan wel het verder naar het zuiden verleggen van de beek. De keuze was unaniem, alle partijen gaven er de voorkeur aan om de beek zo recht mogelijk te houden opdat het water zo min mogelijk kans krijgt om de (zandige) oevers te eroderen.

Vanwege het steilere talud aan de noordzijde, alsook het feit dat de beek benedenstrooms van het betreffende traject met een flauwe bocht aansluit op het vervolg van de beekloop, stelde het waterschap als eis dat het nieuwe traject moest worden voorzien van beschoeiing (boven- en benedenstrooms van dit traject is geen beschoeiing aanwezig).

Inmiddels was het mei 2014 en voordat de benodigde vergunningaanvragen konden worden ingevuld, moest nog duidelijkheid worden verkregen over welke vergunningen precies nodig waren. Uiteraard een watervergunning, maar door onder andere de Bekenstichting werd gewezen op het voorkomen van de beekprik in dit deel van het land. Medewerkers van VFP zien soms een forel in de beek zwemmen, maar van een beekprik had niemand ooit gehoord. Hoe kom je er dan achter of dat visje, dat geen visje is, wel of niet in deze beek voorkomt? Navraag bij viswerkgroep De Prik en diverse e-mails naar het waterschap leerde uiteindelijk dat de beekprik inderdaad in de Dorpsebeek aanwezig was. En hoe!

In november 2013 bleken bij een inventarisatie bijna 4.500 beekprikken te zijn gevonden. Een ontheffing van de Flora- en faunawet was dus nodig. Maar dat niet alleen, die ontheffing moest ook tijdig worden verkregen want werkzaamheden met betrekking tot de beekprik mogen alleen tussen september en januari worden uitgevoerd en alleen in vorst-vrije perioden. Als de ontheffing niet op tijd zou zijn, zou het hele project moeten worden uitgesteld tot september 2015.

Een ongelukkige samenloop van omstandigheden leidde er in augustus 2014 toe dat de digitaal ingediende aanvragen moesten worden ingetrokken. Het opnieuw digitaal indienen van de ontheffingsaanvraag leidde tot zoveel problemen dat deze in september uiteindelijk 'gewoon' per post is opgestuurd en daarna werd het spannend. Zou de ontheffing nog op tijd binnen zijn om in januari te kunnen vissen en nog deze winter de beek te kunnen verleggen? De watervergunning werd in november verleend, de verlossende brief van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland kwam binnen op 8 januari, er was toestemming om te vissen!

Het weer toonde zich van zijn beste kant, op 19 januari konden de mensen van *Onderzoeks- en Adviesbureau Nederland* 215 beekprikken, 109 berrmpjes, 74 stekelbaarzen en 1 regenboogforel uit het te verplaatsen beektraject wegvangen. Al deze dieren zijn direct benedenstrooms weer uitgezet. Daarna was het de beurt aan de aannemer en zijn mannen om een waar kunststukje uit te halen. Want de ruimte om te werken was zeer beperkt. Ingesloten tussen de nieuwe bedrijfshal en het hekwerk van VFP (waarachter een gemeentelijk plantsoen ligt en dus geen mogelijkheid is om vanaf die kant te werken) moest de nieuwe beekloop worden gegraven en moest ruimte worden gevonden om zowel het materieel kwijt te kunnen als de uitgegraven grond tijdelijk te deponeren. Daarbij moest ook nog rekening worden gehouden met de aanwezigheid van een riolering en een krachtstroomkabel, plus de bovengrondse leiding waar het beekwater zolang door werd omgeleid, want de beek zelf stroomde natuurlijk gewoon door. Daarbij wilde VFP absoluut zeker weten dat het nieuwe profiel stabiel zou zijn en blijven. Om die zekerheid te krijgen, is ervoor gekozen het nieuwe deel niet alleen te voorzien van beschoeiing, maar tevens af te werken met een kleilaag en voor de aangevoerde klei was ook ruimte nodig.

Medio maart is de laatste hand gelegd aan de afwerking van het geheel. De bodem van het nieuwe traject ligt enkele centimeters lager dan het boven- en benedenstroomse deel, zodat hier sediment kan aanslibben en opnieuw goede leefomstandigheden voor 'onze' beekprik ontstaan. De oevers zijn ingezaaid met een grasmengsel en als dat over een paar maanden is opgekomen, verradt alleen nog de beschoeiing langs het nieuwe traject dat de beek er hier ooit anders heeft uitgezien.

Met het schepnet de beek in

in het kader van de Geoweek, een initiatief van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap.

Als je langs een beek wandelt, dan kun je zien dat op plaatsen waar de stroming sneller is, er grindbankjes ontstaan. Het zand en ander fijn materiaal blijft liggen op plekken met minder stroming en bladafval blijft hangen achter in de beek liggende takken. In al die situaties zoeken in de beek levende insecten de leefsituatie op die voor hen optimaal is. Dat kun je alleen maar ontdekken als je met laarzen aan en met schepnet die specifieke plekken onderzoekt. Dat is wat leerlingen van scholen in Ede, Harderwijk en Rheden, samen met Marianne Poorthuis (contactpersoon ZO Veluwe), en Wiebe Kiel hebben gedaan.

Het veldwerk 's middags vond plaats in het kader van de Geoweek, een initiatief van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap. Veel bedrijven en organisaties, o.a. de waterschappen, hebben meegedaan aan deze week. Wij hebben dit initiatief met beide handen aangegrepen om onze passie voor sprengen en beken aan de jongeren door te geven en ons hierbij gericht op de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs. In de ochtenduren werd op school uitleg gegeven over het ontstaan van de Veluwe, de natuurlijke

opvang van het regenwater dat op de Veluwe zo overvloedig valt en wat er nu precies mee gebeurt in de bodem. Hoe komt het weer tevoorschijn en wie maakt er dan gebruik van? Uiteraard kwamen ook de sprengbeken en de ecologie van de beken aan de orde evenals de vraag: wat is verdroging? 's Middags gingen we met de groepen naar de Heelsumse-, de Leuvenumse- en de Beekhuizense beek. In Heelsum voegde ook Gerard van Laarhoven, contactpersoon Heelsumse beek, zich bij ons om te assisteren. Er werden *kokerjuffers* in verschillende gedaanten gevonden. Ze verstoppden zich in takjes, maken in het grind soms een eigen huisje van met slijm aan elkaar gelijmde zandkorrels. We troffen *haften* aan en *vlokreeftjes*, zowel mannelijke als vrouwelijke exemplaren. Ook een *posthoornslak* werd gevonden en we visten een *rivierdonderpad* op en *jonge biermpjes*. Het veldwerk in de beken deden we onder begeleiding van Rob Gerritsen van WV&V en in Rheden met behulp van studenten van Hogeschool Larenstein. De studenten deden samen met de leerlingen proefjes in de beek over stroomsnelheid meten, onderzoek bodemdieren, oppervlaktespanning en meten van temperatuur en waterverontreiniging. De leskist van het IVN kwam daarbij goed van pas. Bij de leerlingen kun je al snel zien wie de onderzoekers zijn in een klas. Er waren leerlingen die serieus aan de gang gingen met het schepnet en met determineren. Uiteraard waren er ook leerlingen die liever een nat pak haalden of op een omgevallen boom balanceerden.

Nu hebben we dit type lesgeven als stichting nog niet zo vaak gedaan. We hadden de powerpointlezing omgebouwd voor kinderen en gaven daar een toelichting bij. Toch werden de oogjes soms wel klein gedurende de ochtend. Met elkaar zullen we het programma evalueren. Van de leerkrachten kregen we in elk geval goede tips om de lesstof nóg interactiever te maken en dus aantrekkelijker voor de leerlingen. De theoretische les en het veldwerk zijn zeer goed bevallen en we hebben er zelf ook veel van geleerd. Met dank aan de begeleiding van het Waterschap en de studenten en docenten van Larenstein. De komende maand gaat Marianne Poorthuis in het kader van het erfgoedproject 'Raderen draaien' met klassen van meerdere scholen in Rheden langs de Beekhuizense beek.

Er waren leerlingen die serieus aan de gang gingen met het schepnet en met determineren. Uiteraard waren er ook leerlingen die liever een nat pak haalden of op een omgevallen boom balanceerden.

Door Wiebe Kiel en Marianne Poorthuis

De kinderen van de Vrije school Valentijn uit Harderwijk vinden indicatoren die wijzen op zeer schoon water, zoals haften, kokerjuffers in verschillende vormen, een rivierdonderpad, kleine biermpjes en vlokreeftjes.

Met de laarzen vol water en een schepnet vol organismen.

Oliemolen

Landgoed Huis te Eerbeek

Tekstbewerking: Cora Severins
Foto's: GLK

De oliemolen op Landgoed Huis te Eerbeek draait weer als vanouds. De eenheid huis en molen is hersteld en na allerlei werkzaamheden is er nu voldoende water om de molen ook in de zomer goed te laten draaien. “Het ensemble is een belangrijke trekpleister voor Eerbeek en zeker een bezoek waard”, betoogde de burgemeester tijdens de opening. Voor de liefhebber zijn er bovendien elk weekend demonstraties olie slaan en op initiatief van de Eerbeekse bevolking is er een waterspeelplaats gecreëerd.

Het landgoed Huis te Eerbeek is eigendom van Geldersch Landschap en Kasteelen en de molen is in het bezit van de familie van Zadelhoff. De wens leefde om de eenheid huis en molen weer in oude glorie te herstellen en de molen van voldoende water te voorzien. Op financieel vlak werd dat een gezamenlijk project van GLK, provincie Gelderland, gemeente Brummen, Waterschap Vallei en Veluwe en de rotaryclub Eerbeek-Zutphen. De Bekenstichting had een aanzwengende en adviserende functie. Voorzitter van de Bekenstichting Jan van de Velde speelde er een voorname rol in. De werkzaamheden namen een half jaar in beslag.

Na de vorige restauratie in 2008 bleef het een vervelend verhaal dat de molen niet voldoende water had om altijd te kunnen draaien. Om zeker te zijn van voldoende water heeft de vijver voor het Landhuis zijn oude functie van wijerd teruggekregen. Daarmee is de historische eenheid van huis en molen weer in ere hersteld. Om ervoor te zorgen dat er voldoende water in de vijver kan worden opgeslagen is de beschoeiing vervangen door een hogere variant en is de vijver uitgebaggerd. Met behulp van een spindelstuw kan vanuit de vijver nu gedoseerd water worden doorgelaten naar de beek. Zo is er altijd voldoende water om de molen goed te kunnen laten draaien.

Volgens Jan van de Velde is het project nog niet helemaal afgerond. “Het gedeelte bovenstrooms tot de Harderwijkerweg is nu klaar maar in het dorp verdwijnt nog steeds water. Het is wenselijk dat ook nog een keer aan te pakken”, zo verkondigde de voorzitter tijdens zijn toespraak waarin hij ook Heemraad Gerard van de Brandhoff bedankte voor zijn inspanningen.

De oliemolen dateert uit 1825 en werd gebruikt om olie uit beukenootjes en lijnzaad te winnen. Het is de enige nog werkende bovenslag oliewatermolen in Nederland. De molen heeft de status van rijksmonument. Vrijwilligers houden de molen draaiende en organiseren activiteiten voor het publiek. Zo is er van april tot oktober elke zaterdag van 11 tot 17 uur uitleg van de molenaar en zijn er demonstraties olieslaan.

In juli en augustus is dat ook op zondag het geval. De entree is gratis.

Adres:
Prof. Weberlaan 1, Eerbeek.

Mededelingen en Agenda

26 juni:

Opening tentoonstelling op Hagedoorns Plaatse ‘De Kopermolen in Zuuk, op kracht van stromend water’ o.a. Expo in het kader van het Gelders erfgoed-festival *gemaakingelderland*; www.hagedoornsplaatse.nl/agenda-2015/ en www.gemaakingelderland.nl/

26 juni:

Presentatie van het boek ‘De Kopermolen in Zuuk’ van Henri Slijkhuis op Hagedoorns Plaatse in Zuuk. Het boek is vanaf 26 juni te bestellen bij het secretariaat van de Bekenstichting middels website, email of telefoon, en te koop bij de kassa van Hagedoorns Plaatse.

Herinnering donatie 2015:

De donaties voor 2015 zijn nog niet allemaal ontvangen door onze nieuwe penningmeester Jos Noppen. Heeft u ook nog niet betaald? Dan graag uw donatie overmaken op IBAN NL21 INGB 0003576129 t.n.v. *St. Behoud Veluwe Sprengen en Beken* te Putten.

Nieuw op onze website:

Er is bij de Bekenstichting een vacature voor een coördinator voor de website en social media
Lees het op www.sprengenbeken.nl

Jos Noppen *een korte introductie van onze nieuwe penningmeester*

Dat ik penningmeester ben van de Bekenstichting is een verbazingwekkend toeval. De Stichting voor Natuur- en Milieubescherming te Putten, waarvan ik bestuurslid ben, werd gealarmeerd door Bernard Willemsen over het voornemen van het Waterschap om de status van de beken in Putten te verlagen. Ik wist niet veel van beken en van organisaties die zich daar druk over maken, en zocht naar informatie op het internet. Ik stuitte al snel op de site van de Bekenstichting, en las daarin de oproep voor een nieuwe penningmeester. En ja, ik was net bezig een periode van zes jaar af te sluiten als penningmeester van de Volkstuinvereniging Putten, en na enige tijd heb ik Dick Wouda gebeld om te vragen hoeveel tijd ermee gemoeid was.

“Een halve dag per week” was het antwoord. Dat kon heel goed. Na een gesprek met Jan van de Velde en Maria Bruggink, ben ik door het AB aangesteld als nieuwe penningmeester. Ik ben geen geschoolde boekhouder, maar vertrouw erop dat ik steeds op tijd doorheb hoe de boekingen verricht moeten worden. Belangrijk is hoe we aan voldoende middelen komen voor onze werkzaamheden, en hoe we onnodige uitgaven en risico's vermijden. Nadat Dick het boekjaar afgerond had ben ik daadwerkelijk in functie getreden. Hoewel ik me voorlopig binnen het dagelijks bestuur wil beperken tot de financiën, bleken er toch een paar werkzaamheden te zijn die flink wat tijd vergen. Langzaam is het tot me doorgedrongen, dat Dick met het tijdsbeslag bedoelde dat ik een halve dag per week vrij zou zijn.

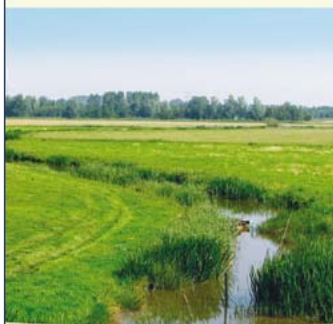
De Bekenstichting

Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken

www.sprengenbeken.nl

CULTUURLAND ADVIES

cultuurhistorie, gebiedsontwikkeling en ruimtelijke planvorming

Cultuurland Advies adviseert bij projecten op het gebied van Cultuurhistorie, Gebiedsontwikkeling en Ruimtelijke Planvorming. Ruimtelijke vraagstukken in relatie tot de leefomgeving staan daarbij centraal. We werken onder meer voor overheden, particulieren, terreinbeherende organisaties en stichtingen. Onze inzet richt zich o.a. op het uitvoeren van cultuurhistorische inventarisaties, het vormgeven van ruimtelijk beleid, het schrijven van ruimtelijke onderbouwingen, gebiedsmakelaardij, project-leiding en functieverbreiding in de landbouw.

www.cultuurland.com

Bezoekadres: Groteweg 54, 8191 JX Wapenveld
Postadres: Postbus 20, 8180 AA Heerde
T: 088-7844300 M: 06-27095640
E: info@cultuurland.com
I: www.cultuurland.com

Welkom bij de Ruimte voor Advies

home stedelijk landschappelijk samenwerken contact nieuw download

kantooratelier van René Harleman
in voormalige turfschuur aan het kanaal in Vaassen

Wijgenhaag vlechten
woesterbergweg Ernst

Ruimte voor Advies
Adviesgroep voor ruimte, water en natuur

Wij zijn een bedrijfsgroep met goed op elkaar ingespeelde, enthousiaste, creatieve en deskundige specialisten op het gebied van natuur, water en ecologie. De voormalige turfschuur aan het Apeldoorns kanaal in Vaassen is ons kantooratelier. Vanuit deze historische ruimte bieden wij onze expertise aan diverse opdrachtgevers aan. Bezoek ons voor een oriënterend gesprek en ervaar wat we voor u kunnen betekenen.

Kantooratelier aan de Deventerstraat 179 in Vaassen. Telefoon 0578 560368
U kunt natuurlijk ook onze website bezoeken: www.ruimtevooradvies.nl

